

TARİX, ANTROPOLOGİYA VƏ SİYASİ ELMLƏR

UOT:94.

QAFQAZ ALBANİYASINDA XRİSTİANLIĞIN YAYILMASI TARİXİNDƏN*Hacıyeva Raziyə Sahib qızı**AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu*raziyehaciyeva200@gmail.com

Xülasə: Albaniyada müxtəlif dövrlərdə fərqli dini inancların mövcud olmasına baxmayaraq, xalq bir qayda olaraq adət-ənənələrini, milli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışdır. İslam dininin qəbul olunmasından sonra xristian abidələri yerli müsəlman əhali tərəfindən dağıdılmamış yalnız təbii fəlakətlər nəticəsində dağıntılara məruz qalmışdır. Bütün arxeoloji tədqiqatlar bir daha sübut edir ki, saxtalaşdırılmaya məruz qalan alban xristian abidələri Azərbaycanın tarixi mədəni irsinə aiddir. Xristian dini abidələri Azərbaycanın maddi mədəniyyətinin əsasını təşkil edir.

Açar sözlər: Qafqaz Albaniyası, xristian dini, kilsə, abidə, məbəd

Key words: Caucasian Albania, Christian religion, church, temple, monument

Ключевые слова: Кавказская Албания, Христианская религия, церковь, памятник, храм

Şimali Azərbaycan ərazisində ilk müstəqil dövlət olan Qafqaz Albaniyasında ayrı-ayrı dövrlərdə müxtəlif dini inanclar biri digərini əvəz etmişdir. Qafqaz Albaniyası xristianlığın ilk yayıldığı ölkələrdən biri olmuş və xristian dininin dövlət dini elan edilməsi Albaniyanın sərhədləri daxilində və ondan kənarda bir çox maddi- mədəniyyət nümunələrinin yaranmasına zəmin yaratmışdır. Dinin dəyişilməsi Qafqaz Albaniyasının yalnız maddi - mədəniyyətində deyil, həm də mənəvi mədəniyyətində bir sıra dəyişikliklərin ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur.

Tarixi Azərbaycan torpaqlarının nə qədər qədim bir mədəniyyət mərkəzi olduğunu öyrənmək üçün bir sıra amillərlə yanaşı, tarixi abidələri də nəzərdən keçirmək mütləqdir. Ayrı-ayrı tarixi dövrlərə aid olan bu abidələrin keçmişdən müasir günümüzdə qədər qorunub saxlanılması Azərbaycanı dünya miqyasında etnik və dini tolerantlığın əsl nümunəsi kimi tanıdır. Bu abidələrin öz tarixi başlanğıcını qədim Qafqaz Albaniyasından götürdüyünü nəzərə alsaq, alban abidə və kilsələrinin öyrənilməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizin müxtəlif ərazilərində mövcud olan və bizə ulu əcdadlarımız albanlardan qalan abidələr Azərbaycanın nə qədər qədim tarixi olduğunu göstərir.

Qədim Albaniya haqqında bizə dolğun məlumat verən yeganə mənbə Moisey Kalankatuklunun üç hissədən ibarət “Alban tarixi” əsəridir. Bu mənbə bizi X əsrə qədər Azərbaycan dövləti haqqında məlumatlandırır. Qədim Qafqaz Albaniyası haqqında yerli mənbə ilə yanaşı antik müəlliflərdən Plini “Təbiət tarixi” əsərində Albaniyanın baş şəhərləri, təbiəti, əhalisi, albanların mənşəyi, Strabon “Coğrafiya” əsərində Albaniyada 26 dildə danışan tayfaların yaşaması, Plutarx albanların Pompeyə qarşı mübarizəsi, albanların piyada və süvari qoşunları, silahları haqqında məlumat verir (4, s.11).

Məlumdur ki, Albaniya Şimali Azərbaycan ərazisində yaranmış birinci müstəqil dövlətdir. E.ə. IV əsrin sonlarından 705 – ci ilə qədər mövcud olan Alban dövləti cənubda Araz çayından Şimali Qafqazadək, şərqdə Xəzər dənizinin qərb sahilindən Göyçə gölündən

qərbdə yerləşən torpaqlaradək geniş bir ərazini əhatə edirdi. Albaniyada 30 – dan artıq şəhər və bir çox yaşayış məskənləri olmuşdur. Paytaxt əvvəlcə Qəbələ ,sonra isə Bərdə şəhəri olmuşdur. Albanların 53 işarədən ibarət əlifbası var idi. Bu işarələrin hər biri səsləri ifadə edirdi. Burada bir çox tayfalar yaşasa da, tədqiqatçılara görə saklar, qarqarlar, hunlar, türklər, şirvanlar, quzlar və digər türkdilli tayfalar çoxluq təşkil etmişdir. Türkdilli tayfaların Alban dövlətinin idarə olunmasında , onun memarlıq və mədəni inkişafında böyük rol oynadığını göstərən faktlardan biri də odur ki, bir çox tarixçilər alban memarlıq nümunələrini alban-türk memarlıq abidələri kimi qeyd edirlər.

Alban dövlətinin dini inancları, adət-ənənələri, dini abidələri haqqında İ.M.Cəfərzadənin, R.B. Göyüşovun, A.A.Ələsgərovun əsərlərində məlumat verilmişdir. Tarixi tədqiqatlar sübut edir ki, Albaniyada müxtəlif dinlər yayılmışdır. Burada ilk dini inanc kimi əhali flora və fauna aləmini totemləşdirməklə yanaşı, səma cisimlərinə, müxtəlif yunan tanrılarına – Göy Tanrısına , Ay Tanrısına və oda sitayiş etmişdir. Xristianlığa qədər Albaniyada astral mifik dünyagörüşü var idi. Bu dövrə aid qəbir abidələrdən üzəri aypara ornamentləri ilə naxışlanmış əşyalar tapılmışdır ki ,bu da Ay İlahəsi Selenaya sitayişin daha geniş yayıldığını göstərir (2, s. 176) . Həmçinin Selenaya xüsusi sitayişin olduğunu göstərən digər bir tarixi material isə Mingəçevir, Xınıslı,Yaloylutəpədə arxeoloji tədqiqatlar zamanı aşkarlanan keramikadır ki, onun da üzərində ayın təsvirinə rast gəlinir.

Qafqaz Albaniyasında müxtəlif dövrlərdə çoxallahlıq , bütperəstlik və atəşperəstliyin yayılmasını arxeoloji araşdırmalar zamanı tapılan daş qutu və torpaq qəbirlər,katakombalar, kurqanlar, küp qəbirlər də təsdiq edir. İlk orta əsr müəllifləri Aqafanqel və Koryun məlumatlarına əsaslanaraq demək olar ki, Albaniyada xristian dini dövlət dini elan olunmamışdan əvvəl orada yaşayan əhali bütperəst olmuşdur (1, s. 189). Xristian dini abidələrinin inşasından əvvəl ölkədə bütperəstliyə aid məbədlər inşa olunmuşdur ki , burada da bütperəst kahinlər dini ibadətləri həyata keçirirdilər.

Sonrakı mərhələdə qədim Alban dövlətində yaranan və bir çox ziddiyyətlərlə qarşılaşsa da , dövlət dini kimi qəbul edilən din xristianlıq olmuşdur. Qafqaz Albaniyası xristianlığın ilk yayıldığı ölkələr sırasındadır (2, s.179). Alban dövləti mövcudluğunun son dövrünə qədər xristian ideologiyasının təsir dairəsində olmuşdur. Albaniya ərazisində xristianlıq eramızın 54-57 ci illərində Müqəddəs Yeliseyin təbliği ilə yayılmışdır. M.Kalankatuklunun “Alban tarixi “salnaməsindən aydın olur ki, müqəddəs Yeliseydən əvvəl İsa peyğəmbərin şagirdi müqəddəs Faddey bu missiyanı həyata keçirmək üçün Cənubi Qafqazda missionerlik fəaliyyətinə başlayır. Onun bu missiyası uğursuzluqla nəticələnir. Bütperəstlər və Paytakaran çarı Sanatruk apostol Faddeyi faciəvi şəkildə qətlə yetirmişdir. Apostol Faddeyin ölümündə sonra şagirdi müqəddəs Yelisey Qüds şəhərinə qayıdıb apostol Faddeyin ölüm xəbərini verir.İsa peyğəmbərin din qardaşı Yakov müqəddəs Yeliseyi növbəti missionerlik fəaliyyətini həyata keçirmək üçün Albaniyaya göndərir.Qafqaz Albaniyasında həm də ilk xristian alban məbədi müqəddəs Yeliseyin adı ilə bağlıdır.Bu kilsə bir sıra tarixi məlumatlarda həm də apostol kilsəsi adlanır.Yalnız Qafqazda deyil,həmçinin xristian dünyasında olan ən qədim xristian kilsələrindən biri alban kilsəsidir. Həmçinin bu kilsə “Şərq kilsələrinin anası” adlandırılır. Müqəddəs Yeliseyin Albaniyanın həm sağ sahil, həm də sol sahil vilayətlərində olduğunu təsdiq edən bir mətn var.”Bizdə xristianlığın yayılmasının səbəbkarı müqəddəs Yeliseydir.O, üç ölkədə xristianlığı yaymışdır: Çola, Lpina və Aqvanda.Yelisey bu üç ölkənin müqəddəsi adlandırılmışdır”.

Xristian dininin Qafqaz Albaniyasında yayılması və dövlət dini elan olunması heç də asan proses olmamışdır. Əksinə yeni yayılan bu din yerli dini inanclarla uzun müddət ziddiyyətli olmuşdur. Albaniyada xristianlığın yayılması prosesi iki mərhələli olmuşdur: I mərhələ -həvari dövrü adlanır. Bu ad həvarilərdən Müqəddəs Faddeyin, Müqəddəs Varfolomeyin, Müqəddəs Yeliseyin adı ilə əlaqələndirilir. Alban ənənəsinə görə I əsrin əvvəllərindən din təbliğatçıları –apostollar və onların şagirdləri Yerusəlim və Suriyadan gəlmiş və burada ilk xristian icmalarını yaratmışdır. Bu mərhələ I-III əsrləri əhatə edir və xristianlığın yayılması baxımından çox da uğurlu hesab edilmir. II mərhələ isə yunanpərəst mərhələ adlandırılır. Xristianlığın Fələstin missionerlərindən (xristianlığın mənbəyindən) qəbul edilməsi isə müstəqil alban kilsəsi yaratmağa və Roma xristian rəhbərlərindən asılı olmamağa imkan verirdi. Bu mərhələdə Roma imperatorları tərəfindən Albaniyada xristian dinini daha sürətli yaymaq üçün xristian dini missionerləri göndərilirdi. Bununla da, yeni dini təbliğ etməklə Roma imperatorları Qafqazda özlərinin siyasi-ictimai mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışırdı. Bu mərhələ xristian dininin dövlət dini kimi qəbul edilməsi ilə əlamətdardır. II mərhələ maarifçi Qriqorinin və alban hökmdarı Urnayrın adı ilə bağlıdır və birincidən fərqli olaraq bu mərhələ xristianlığın yayılması baxımından uğurlu mərhələ hesab olunur. Bu mərhələyə alban çarı Urnayr rəhbərlik etmiş və O, 313-cü ildə siyasi uğur qazanaraq Valarşapad şəhərində xristian dinini dövlət dini elan etmişdir. Müqəddəs Qriqori alban şahı Urnayrı və alban feodallarını Xaçaquran etmişdir (1, s.192) . Urnayrın bu uğurlu addımı tayfaları vahid din ətrafında birləşdirdi. Təkaləhlığı təcəssüm edən xristian dini büt-pərəstliyi sıxışdırıb məhv etdi və büt-pərəstliyin rəmzi olan 16 bütlərin məhvində səbəb oldu. Lakin Urnayr xristianlıqdan imtina edən və öz köhnə büt-pərəst inanclarına sitayiş edən əhaliyə qarşı heç bir təzyiq göstərməmişdir. Urnayr torpaqların bir qismini kilsə torpaqları adlandırmış və buradan gələn gəlir hesabına kilsə xərcləri ödənilmişdir. O, xristianlığı yaymaq üçün xüsusi qanunlar qəbul etmiş və kilsələr tikdirmişdir. Kilsələrin əksəriyyəti məhz onun hökmdarlığı dövründə inşa edilmişdi. Belə aydın olur ki, xristianlıq Albaniyada rəsmi dövlət dininə çevrildikdən sonra alban çarları bu dinlə bağlı mühüm qərarlar qəbul etmişdir.

Urnayrdan sonra ölkədə vahid din birliyi olması üçün çalışan digər Alban şahı III Mömin Vaçaqan olmuşdur. Mömin Vaçaqanın hakimiyyəti dövrü Albaniyanın siyasi, dini – mədəni həyatında intibah dövrü hesab olunur. Mənbələrdən əldə olunan məlumatlara əsaslanaraq demək olar ki, alban şahı III Mömin Vaçaqan öz hakimiyyəti dövründə xristian dininin təbliğində “İncil” dən istifadə etmişdir. O, müstəqil kilsənin Albaniyanın müstəqilliyini möhkəmləndirmək və ölkəni parçalamağa çalışan qüvvələrə qarşı mübarizə aparmaqda böyük rol oynadığını nəzərə alaraq 488-ci ildə Aquendə kilsə məclisi çağırmışdır. III Mömin Vaçaqan Aquen kilsə qanunları ilə kilsəni iqtidasi baxımdan gücləndirməyə çalışırdı. Aquen dini məclisində xristianlıqdan əvvəlki dini adətlərə qarşı bəzi qanunlar qəbul olundu. Alban şahı xristian dinini ölkədə yaymaq üçün dini məktəblər açdı və həmin dini məktəblərdə əhalini maarifləndirmək və xristian dininin təbliğini genişləndirmək üçün savadlı ruhanilər hazırlayırdı. Həmçinin bu qurultay dini ayinlərin möhkəmlənməsində , büt-pərəst ,politeist inancların tamamilə məhv edilməsində , ruhanilər üçün maddi bazanın yaradılmasında və onların hüquq və iqtisadi imtiyazlarının möhkəmlənməsində çox böyük rol oynamışdır. Aquen kilsə məclisi 21 maddədən ibarət mühüm qanunlar qəbul etmişdir. Bu qanunlar Albaniyada feodal münasibətlərinin daha sürətli inkişafına səbəb oldu. III Mömin Vaçaqanın bu siyasi tədbiri xristianlığın yayılmasına böyük dəstək oldu.”Aquən qanunları”

M.Kalankatuklunun “Alban tarixi” əsərində və “Erməni qanunları” kitabında nəşr olunmuşdur. III Vaçaqan həmçinin hakimiyyəti dövründə Müqəddəs Yeniseyin

(Zərqun dərəsində bütperəstlər tərəfindən qətlə yetirilmişdir) cəsədi tapılıb dəfn edildikdən sonra qəbri üzərində Yeniseyin adını daşıyan kilsə inşa etdirmişdir.

Qafqaz Albaniyası ərazisində xristian dini yayıldıqdan sonra xristianlığı özündə əks etdirən çoxlu sayda maddi və mənəvi mədəniyyət abidələri yaradılmışdır. Alban şahları və katalikosları xristian dininə məxsus məbədləri, monastırları, kilsələri, sövmələri, əsasən xristian dinindən əvvəl mövcud olan köhnə ibadətqahların, məbədlərin yerləri üzərində inşa edirdilər (1, s.199). Bu abidələri quruluş baxımından üç cür təsnifləndirmək olar: 1) Erkən orta əsrlərdə xristian dini tikililərinin ən sadə tipini təşkil edən uzunsov ibadət zalı olan birnefli məbədlər xarakterikdir. Bu məbədlər düzbucaqlı plandan ibarət olmuşdur. Bu cür məbədlər Mingəçevir, Ağdam və Kəlbəcər ərazisində aşkarlanmışdır. Mingəçevirdə 1948-ci ildə aparılan tədqiqat işləri zamanı arxeoloqlar tərəfindən xaç altlığı aşkar edilmişdir. Xaç altlığının üzərində alban əlifbası ilə yazılmış və oxunması mümkün olmayan yazılar həkk olunmuşdur. Bu tarixi eksponat albanların həm dini inancları və həm də alban əlifbası haqqında bizi məlumatlandırır. 2) Qafqaz Albaniyasında xristianlığın qəbul edilməsi və daha geniş yayılması ilə əlaqədar olaraq öz həcmi və plan quruluşu baxımından əvvəlki xristian dini tikililərindən fərqlənən mərkəzi günbəzli və bazilika üslubunda sitayiş qurğuları tikildi. 3) Xristian dini tikililəri sırasında sövmələr və dairəvi məbədlər özünəməxsusluğu ilə seçilir. Memorial abidələr olan sövmələr iki funksiyalı olmuşdur. Sövmələrin bir qismi karvan və ticarət yolları üzərində yerləşirdi və səfərdə olan şəxslərin ibadəti üçün nəzərdə tutulmuşdu. Bəzi sövmələr isə dini ocaqların həyatı sahələrində keşiş və yepiskopların məzarı üzərində inşa edilən qəbirüstü abidələrdir (5, s.15). Dairəvi məbədlər isə quruluşuna görə Ay və Günəşi xatırladır. Tarixi tədqiqatlar sübut edir ki, ayrı-ayrı dövrlərdə tikilən xristian dini abidələri bir-birindən fərqlənmiş və həmin dövrdə dini ideologiyanın tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır. Müxtəlif formalarda olan xristian dini tikililərin müxtəlif rəmzi mənalara malik olmuşdur ki, bu da kainatı və sonsuzluğu ifadə edir.

Təbii ki, dinin dəyişilməsi xalqın mənəvi mədəniyyətində bir sıra yeniliklərin və fərqli xüsusiyyətlərin yaranmasına zəmin yaratmışdı. Albaniyada xristianlığın qəbul edilməsindən sonra onun rəmz və simvolları həm memarlıq abidələrində, həm də məişət əşyalarında istifadə olunmağa başladı. Bunu tədqiqatlar nəticəsində tapılan dəmir, gümüş və tunc xaçlar, küplər üzərində basma yolu ilə həkk edilmiş xaç işarələri, üzərində xaç işarəsi olan şamdanlar və s. kimi məişət əşyaları sübut edir. Xristianlığı tərənnüm edən rəmz və simvollar həm də xristian dövrü abidələrində əks olunmuşdur. Ən çox mənimsənilməyə məruz qalan abidələr də məhz xristianlıq dövrü abidələri olmuşdur. Buna səbəb isə bu cür abidələrdə xristian dininin rəmz və simvollarının əks olunmasıdır ki, bunları əsas götürərək ermənilər bu cür tarixi abidələrimizi erməniləşdirməyə çalışırlar. Lakin bütün tarixi araşdırmalar bu abidələrin xalqımızın milli mədəni irsinə aid olduğunu deməyə dəlalət edir.

Məlumdur ki, alban kilsəsinin müstəqilliyinin ləğvində də Ərəb xilafətinin ən yaxın köməkçisi ermənilər olmuşdur. Alban xristian kilsəsi daxilində yaranan təriqətçilik alban kilsəsində ciddi mübarizələrə səbəb olmuş və monofizit erməni kilsəsindən fərqli olaraq alban və gürcü kilsəsi diofizit təriqətini qəbul etmişdi. VII əsrdə Cənubi Qafqazı işğal edən ərəblər Qafqazda Bizansın güclənməsindən ehtiyat edərək 705-ci ildə ermənilərin köməkliyi ilə Alban dövlətinin və alban kilsəsinin müstəqilliyini ləğv etdi. Beləliklə də, VIII əsrdən etibarən Azərbaycanın şimal torpaqları ərəblərin və onların yaydığı yeni dinin – İslamın təsir

dairəsinə düşdü. Lakin alban əhalisinin xeyli hissəsi hələ də xristianlığa etiqad edir və alban kilsəsinin mövqeyini yenidən bərpa etməyə çalışırdı. Alban kilsəsinin müstəqillik hüququnun pozulması onun Erməni Qriqorian kilsəsinə tabe dilməsi ilə nəticələndi. Ermənilər yenə də Cənubi Qafqazda möhkəmlənməyə çalışan Ərəb xilafətinin dəstəyi ilə albanların bütün tarixi, ədəbi abidələrini məhv etmiş, həmçinin Arran kilsəsinə əhali arasında nüfuzdan salmağa çalışmışlar. Ermənilər qədim Alban abidələrini qrabara çevirməklə onları saxtalaşdırmışlar.

Keşməkeşli və çətin bir tarixi dövr keçirən Alban Həvari kilsəsi öz varlığını 1836 - ci ilə qədər qoruyub saxlaya bilmişdir. Alban Həvari kilsəsinə son zərbə Rus imperiyası tərəfindən dəymişdir. Belə ki, Rus imperiyası 1836-cı ildə Alban kilsəsinin fəaliyyətini ləğv etmiş və onu erməni Qriqorian kilsəsinə tabe etmişdir.

Alban xristian abidələri Qafqaz Albaniyasının paytaxtı Qəbələdə və həmçinin respublikamızın daha çox şimal-qərb bölgələrində-Oğuz, Şəki, Qax, Zaqatala və Balakən rayonlarında inşa edilmişdir. Qax rayonu ərazisində yerləşən bu abidələrdən biri Ləkit məbədidir. Məbədin adı Qafqaz Albaniyasında yaşamış eyni adlı "lək" tayfasının adından götürülmüşdür. Ləkit məbədi xristianlıqdan əvvəl mövcud olmuş və xristianlığın dövlət dini elan olunmasından sonra məbədin memarlıq quruluşunda dəyişiklik edilməmiş və yalnız səcdəgah əlavə edilərək xristian dini ehkamlarına uyğun formaya salınmışdır. Dairəvi quruluşda inşa edilən Ləkit məbədinə digər dairəvi quruluşlu məbədlərdən (Kilsədağ, Mamrux) fərqləndirən əsas xüsusiyyət onun daha geniş sahəni əhatə etməsidir. Məbədin dairəvi quruluşda olması onun aya bənzədilməsi ilə izah olunur. Xristianlıqdan əvvəl inşa edilən və büt-pərəstlik elementlərini özündə əks etdirən Ləkit məbədi "Ay İlahəsi məbədi" kimi tanınmışdır. Məbəd IV-VI əsrlərdə inşa edilmiş və III Mömin Vaçaqanın hakimiyyəti dövründə kilsəyə çevrilmişdir. Məbədin dini cəhətdən öyrənilməsi və bərpası işlərinə XX əsrin 40-cı illərində P. D. Baranovski rəhbərlik etmişdir. Baranovski "Qum və Ləkit məbədlərinin abidələri" məqaləsində Ləkit məbədi haqqında yazmışdır. Bu məbəd Cənubi Qafqazda tetrakonx tipli ilk məbəd olmuş və sonrakı dövrlərdə tetrakonxların təşəkkül tapmasında əsas olmuşdur. Buna görə də Ləkit məbədi dünya əhəmiyyətli memarlıq abidəsidir.

Qədim Qafqaz Albaniyasından müasir Azərbaycan dövlətinə qədər gəlib çatmış və tarixi mədəni irsimizi özündə əks etdirən bu tarixi abidələr azərbaycançılıq və dini tolerantlıq nümunəsi kimi öz əhəmiyyətini bu gün də qoruyub saxlamaqdadır.

Ədəbiyyat

- 1.Məmmədov T.M. Qafqaz Albaniyası ilk orta əsrlərdə, "Təhsil" nəşriyyatı, Bakı:2006, 400.
- Məmmədova F.C. Qafqaz Albaniyasının siyasi tarixi və tarixi coğrafiyası, "Elm" nəşriyyatı, Bakı:1986, 284 s.
- 2.Xəlilov M.C. Albaniyanın xristian abidələri (IV-X əsrlər), "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı: 2011, 344 s.
- 3.Piriyev V.Z. Azərbaycanın tarixi-siyasi coğrafiyası, "Müəllim" nəşriyyat, Bakı:2006, 148
- Alişov N.Ə. Azərbaycan Albaniyasının xristian abidələri (arxeoloji materiallar əsasında) //Tarix üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı:2014,26 s.

ИЗ ИСТОРИИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ ХРИСТИАНСТВА В КАВКАЗСКОЙ АЛБАНИИ

Гаджиева Разийя Сахибовна

Резюме

Несмотря на существование в Албании в разные исторические периоды различные религиозных верований, люди, как правило, сохраняли свои обычаи и традиции, национальные

особенности. Даже после принятия исламской веры христианские памятники не были уничтожены местным мусульманским населением, и лишь в результате стихийных бедствий в различной степени были подвергнуты разрушениям. Археологические исследования еще раз свидетельствуют о том, что фальсифицированные албанские христианские памятники являются культурно-историческим наследием Азербайджана. Христианские религиозные памятники составляют основу материальной культуры Азербайджана.

THE HISTORY OF SPREADING CHRISTIANITY IN CAUCASIAN ALBANIA

Hacıyeva Raziyya Sahib

Summary

Despite the existence of different religious beliefs in Caucasian Albania at different times the people have generally preserved their traditions and national characteristics. After the adoption of Islam, the Christian monuments were not destroyed by the local Muslim population, they were destroyed only as a result of natural disasters. All archeological studies prove that, the Albanian Christian monuments which were subjected to falsification, belong to the historical and cultural heritage of Azerbaijan. Christian religious monuments are the basis of Azerbaijan's material culture.

Rəyçi: Prof. A.M. Məmmədov., t.ü.f.d., Ə.H.Babayev

AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İns. Azərbaycanın orta əsrlər dövrü arxeologiyası şöbəsinin 04.09.2023 tarixli qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür. (Pr. № 9).

Daxil olma tarixi 11 sentyabr 2023-cü il